

Darinka KAC

Vasja Vehovar (ur.)

Mobilne refleksije

Fakulteta za družbene vede, Ljubljana 2007, 364 strani, 16 EUR

(ISBN 978-961-235-275-2)

Dandanes bi skorajda že lahko parafrazirali znano frazo in rekli: »Brez mobilnega telefona mi komunicirati ni.« Število različic mobilnih aparatov in število uporabnikov te nekoč luksuzne, a danes nujno potrebne naprave, se namreč vse bolj povečuje, hkrati pa se nabor njene funkcionalnosti širi hitreje, kot ga posamezniki lahko osvojijo. Obsežen zbornik *Mobilne refleksije* urednika Vasje Vehovarja, posvečen razsežnostim mobilne telefonije v sodobni družbi, je nastal pozno – tako kot analiza družbenih posledic mobilne telefonije –, a se mobilne tematike loteva celovito, z več vidikov, in tako zapolnjuje veliko vrzel v ponudbi tovrstne literature pri nas.

V zborniku dvanajst slovenskih avtoric in avtorjev izhaja iz anketne raziskave o mobilni telefoniji iz leta 2005. Razdeljen je na pet sklopov. Uvodnemu tekstu *Mobilnik kot četrta komunikacijska revolucija* avtorice Leopoldine Fortunati, ki sta ga prevedla Vasja Vehovar in Andraž Petrovčič, sledijo še štirje sklopi. Prvo poglavje, ki govori o uporabi v družbenem kontekstu, je najobsežnejše, saj vsebuje šest prispevkov: tekst *Družbena povezanost in individualizacija v mobilnem telefonu* avtorja Andraža Petrovčiča, prispevek *Razred, kulturni kapital in mobilni telefon* Brede Luthar in Sama Kropivnika, Tanja Oblak - Črnič je prispevala tekst *Med simbolnimi pomeni in realnimi praksami mobilnega vsakdanjika*, Gregor Petrič *Pretmjo preračunljivega individualizma v družbi posredovanih odnosov*, Franc Trček in Rok Platinovšek spregovorita o *Uporabnikih mobilnih telefonov med pragmatičnostjo in ekspresivnostjo*, Boris Kragelj pa poglavje sklene s prispevkom *Mobilni telefon, poslovna učinkovitost in kakovost osebnih odnosov*. Preostala tri poglavja vsebujejo po dva prispevka. V poglavju o socialnih omrežjih avtorici Polona Zdešar in Tina Kogovšek preučujeta *Mobilne komunikacije in omrežja socialne opore*, Metka Kuhar pa se sprašuje o *Vplivu mobilne telefonije na medosebne odnose in sebstvo*. Pravno problematiko začenja besedilo *Zasebnost in hramba prometnih podatkov v mobilni telefoniji* avtorja Mateja Kovačiča, Katarina Krapež pa se posveti *Mobilnemu telefonu med zasebnim in javnim: »Intimnosti« v javni sferi*. V zaključnem delu, ki smiselno zaokrožuje obravnavo tematik v prejšnjih sklopih, Uroš Hribar spregovori o *Razvoju mobilnih tehnologij*, Mitja Pirc pa o *Prehajanju strank med ponudniki storitev mobilne telefonije*. Na prvi pogled smiselno razčlenjeni sklopi poglavij delujejo ločeno, vendar se medsebojno odlično dopolnjujejo ter povezani prispevajo k celovitemu razumevanju mobilne telefonije. Ker večina izmed nas o izbranih tematikah v vsakdanjem življenju niti ne razmišlja, velika raznolikost prispevkov bralcu ponuja marsikatero iztočnico za tehten razmislek o rabah in vplivu mobilnega telefona na vsakdanje življenje.

Uvodni teoretski pregled, o vlogi in trendih komuniciranja prek mobilnih telefonov, je prispevala Leopoldina Fortunati, zagovornica prepričanja o mobilniku kot četrti komunikacijski revoluciji. Hkrati si zastavlja vprašanja, ali je uporaba mobilnega telefona pomagala ljudem ohraniti delo, čas in denar ter ali zaradi mobilnega telefona, gledano v celoti, več komuniciramo ali, nasprotno, mobilni telefon povzroča več dekomunikacije. Zaradi skromnega števila longitudinalnih empiričnih raziskav odgovora nista ne preprosta ne enoznačna. Čeprav mobilni telefon vsekakor omogoča določen prihranek časa, denarja in dela, prinaša njegova uporaba vrsto negativnih posledic. Tudi kvantiteta komuniciranja še zdaleč ne pomeni kakovosti – mnoge raziskave npr. kažejo in opozarjajo na revnost in siromašnost besedilnih in multimedijskih sporočil, opozarja avtorica.

Ambiciozno zastavljen tekst *Družbena povezanost in individualizacija* avtorja Andraža Petrovčiča bralcu ponudi bogat in natančen teoretski pregled znanstvenih študij in empiričnih raziskav (avtorjev Rivière, Scifo, Fortunati, Geser, Koskinen, Katz idr.), ki jih avtor umetno vpleta v besedilo. Odlično poznavanje teoretskega ozadja in uporaba temeljne literature (skupaj 71 virov), skozi katero avtor preučuje, ali in kako so se s spreminjanjem uporabnikovega odnosa do mobilnega telefona preoblikovali vzorci njegovih družbenih rab, pa bralca zaradi izjemno zgoščenega sloga pisanja in pogosto občutno predolgih, baročnih in nejasnih povedi (dolgi tudi po osem in enajst vrstic) mnogokrat zmede in zasiči z informacijami. Številna navajanja ugotovitev drugih, sicer skrbno izbranih, avtorjev in povedi tipa »Če družbeno interakcijo definiramo kot aktivno vključitev v posredovano ali neposredovano, verbalno ali neverbalno komunikacijsko dejanje, družbeno integracijo pa kot rezultat tistih oblik interakcij, ki vključujejo recipročnost, ki nastaja prek soodvisnosti, dolgoročne povezanosti ter močne identifikacije z drugim, celo z abstraktnim drugim (glej Mead 1997; Goffman 1959), Holmes (2005) trdi, da pri tehnološko posredovanem komuniciranju družbenih interakcij ni mogoče vselej povezati z navzočnostjo družbene integracije« (str. 35) govorijo same zase in privedejo do zakritja rdeče niti. Čeprav je vrednost teksta v njegovi dovršeni pregledni naravi, gre za precej zahtevno in zapleteno branje. To pa predstavlja tveganje, da bo bralca odvrnilo od nadaljnjega branja.

Vendar že naslednji prispevek vtis popravi. Breda Luthar in Samo Kropivnik se v prispevku *Razred, kulturni kapital in mobilni telefon* osredotočita na pomen mobilnega telefona za različne skupine anketirancev oz. potrošnikov ter preiskujeta različne narativne konstrukcije mobilnega telefona kot kulturnega objekta. Skozi anketni vprašalnik združita in določita značilnosti petih skupin uporabnikov mobilnih telefonov, na osnovi katerih ugotavljata, da je uporaba telefona v Sloveniji generacijsko pogojena, spolne in razredne razlike v uporabi telefona pa so manj izrazite. Mlajši intenzivni uporabniki uporabljajo mobilni telefon kot estetski in statusni objekt, a tudi kot tehnološki fetiš, medtem ko so starejši uporabniki bolj instrumentalni in predpisovalni, saj je zanje pomembnejša njegova uporabnost in funkcionalnost. Avtorja ugotovitve predstavita in interpretirata zelo sistematično, pregledno in jasno, vsekakor jima ne gre oporekati tudi kakovosti in zanimivosti. Poglobljeno in izčrpno analizo dodatno bogati tudi slikovni material – slika in tabele –, ki bralcu nazorno prikaže razvrstitev anketirancev v skupine ter značilnosti spremenljivk in lastnosti anketirancev.

Tanja Oblak - Črnič se v prispevku *Med simbolnimi pomeni in realnimi praksami mobilnega vsakdanjika* ukvarja s pomeni, ki jih sooblikujejo uporabniki mobilnih telefonov. Razlike v vrstah mobilnih praks analizira na ravni odnosov uporabnikov do kulturne potrošnje mobilnega telefona in na ravni posameznikovih osebnih praks. Avtorica ugotavlja, da je način prisvajanja mobilne telefonije pri nas resda simbolno precej razpršen, vendar v ospredju vedno ostaja prvotnejša, bolj funkcionalno in instrumentalno določena praksa.

Gregor Petrič obravnava *Pretnjo preračunljivega individualizma v družbi posredovanih odnosov*. Avtor zagovarja tezo o selitvi družbenih odnosov v okviru novih komunikacijskih tehnologij, ki spodbujajo in promovirajo preračunljivi individualizem, ta pa naj bi sprožal dezintegrativne procese na ravni družbenih odnosov, kulture in identitete. Poglobljena in izčrpna analiza pokaže, da so stiki »v živo« še vedno prevladujoč način vstopanja in vzdrževanja družbenih odnosov, čeprav igrajo nove komunikacijske tehnologije pomembno vlogo v (pre)strukturiranju mnogih procesov v postmoderne družbi.

Franc Trček in Rok Platinovšek v prispevku *Uporabniki mobilnih telefonov med pragmatičnostjo in ekspresivnostjo* skozi analizo, v kateri izhajata iz May-Hearnove teze o personifikaciji mobilnih telefonov in njihove uporabe, prikažeta trend delitve na tiste, ki mobilni telefon uporabljajo zgolj za nujno komunikacijo in za kratkočasno pogovarjanje ter izmenjavanje sms-sporočil (pragmatično večino), ter tiste, ki so mobilni telefon aktivno vključili v

(re)organizacijo vsakdanjika. Avtorja bralca utemeljeno opozorita, da bodo za kompleksnejši vpogled v uporabo mobilne telefonije potrebne tudi kvalitativne metode.

Boris Kragelj si v prispevku *Mobilni telefon, poslovna učinkovitost in kakovost osebnih stikov* zastavlja vprašanje, ali se posledice uporabe mobilnega telefona razlikujejo glede na različen način in namen uporabe kot tudi glede na različne osebne (demografske) lastnosti uporabnika, s čimer si želi odgovoriti tudi na v uvodu zastavljeni vprašanji Fortunatijeve.

Sklop o socialnih omrežjih začenja tekst *Mobilne komunikacije in omrežja socialne opore*. V zelo preglednem prispevku avtorici Polona Zdešar in Tina Kogovšek ugotavljata, kakšne so posledice uporabe mobilnih komunikacij na medosebne odnose. Osredotočita se na preučevanje razlik med uporabniki in neuporabniki mobilnih telefonov glede na velikost ter na sestavo omrežij emocionalne socialne opore in kakovost oziroma zadovoljstvo s prejeto oporo. Na podlagi podatkov ugotovita, da med uporabniki in neuporabniki večinoma ni značilnih razlik.

Metka Kuhar v prispevku *Vpliv mobilne telefonije na medosebne odnose in sebstvo* ugotavlja, da se mobilni telefoni najpogosteje uporabljajo pri instrumentalnih komunikacijah, to je službenih, poslovnih, šolskih in vsakdanjih zadevah, praktičnih stvareh, manj pa pri intimnih komunikacijah, to je zaupnih in osebnih tematikah, in fatičnih komunikacijah – za neobvezni klepet oziroma druženje. Mobilne telefone največ uporablja mladina, stara do 25 let, največ vseh anketiranih pa kot najpomembnejši značilnosti mobilnega telefona navaja praktičnost in enostavnost. Večja pogostost posredovanih stikov tudi ne prispeva k večji kakovosti medosebnih odnosov, saj anketirani v povprečju izjavljajo, da njihovi odnosi z družino ali s prijatelji zaradi uporabe telefona niso boljši. Sicer pa, ugotavlja avtorica, Slovenke in Slovenci menijo, da je dandanes mobilni telefon nepogrešljivo sredstvo v nepredvidenih situacijah. Navkljub manjšemu številu uporabljenih virov (16) avtorica slehernega izmed njih izbrano uporabi pri uvajanju bralca v obravnavano tematiko. Najprej mu predstavi temeljni teoretski okvir, nato pa se poda v analizo rezultatov ankete. Po načelu »manj je več« interpretira ključne poudarke in ugotovitve. Pri predstavitvi vplivov mobilne telefonije na komunikacijske vzorce in odnose so kot pika na i dodani tudi slikovni grafi, ki bralcu jasno prikažejo rezultate o pogostosti komuniciranja o različnih zadevah.

Poglavje o pravni problematiki začenja jedrnat, a vse pozornosti vreden prispevek *Zasebnost in hramba prometnih podatkov v mobilni telefoniji*. V njem Matej Kovačič utemeljeno opozarja, da so baze podatkov eno izmed glavnih orodij množičnega nadzora, ki dandanes postaja neviden, instrumentaliziran, neselektiven, pa tudi preventiven, saj služi profiliranju posameznikov. Avtor se posveti tudi hrambi prometnih podatkov pri nas ter doda prikaz njihove uporabe v kazenskem postopku, ki bralca še dodatno fascinira.

Katarina Krapež v prispevku *Mobilni telefon med zasebnim in javnim: »Intimnosti« v javni sferi* spregovori o intimnih telefonskih pogovorih, ki so si utrli pot v javni prostor ter zameglili mejo med javnim in zasebnim, pri čemer avtorica mojstrsko prepleta zgodovino nastanka mobilnega telefona s sedanjostjo ter njegovim pohodom v javno sfero. Kot navaja avtorica, so mobilni telefoni za marsikoga postali moteči, zato so se hkrati s pojavom uporabe telefona v javnosti začenjale na določenih javnih prostorih pojavljati težnje po omejitvi oziroma celo prepovedi uporabe mobilnih telefonov. Med najpogostejši obliki omejevanja sodita izključitev ali popolno utišanje, strožji posegi pa so motenje signala (ki pri nas ni dovoljen) ter začasen ali celo trajen odvzem mobilnega telefona, ki mora biti seveda pravno utemeljen. Nadzor uporabe mobilnih telefonov pa je, po mnenju avtorice, še vedno v večjem delu domena uporabnikov. Ima pa tekst tudi pomanjkljivost: zaradi zanimivosti navedenih informacij in preglednosti bi si želeli, da bi bil obsežnejši.

Poglavje o izbranih vidikih začenja obsežni prispevek Uroša Hribarja *Razvoj mobilnih tehnologij*. Avtor se prispevka loteva zelo natančno in temeljito, pa vendar bralec zaradi jasnosti podajanja informacij brez težav prehaja

med poglavji. Hribar v grobem razdeli tehnologije na mobilna oziroma brezžična omrežja, mobilne naprave in mobilne storitve, na njihov razvoj pa vplivajo: razvoj novih omrežij in omrežnih tehnologij, razvoj novih mobilnih naprav ter želje in zahteve trga oziroma uporabnikov. Opisuje razvoj mobilnih omrežij skozi generacije, med mobilnimi napravami podrobneje opiše mobilni telefon, dlančnik, tablični računalnik, ročni računalnik in prenosni računalnik, v tretjem delu predstavi tudi mobilne storitve. Dodano je tudi nekaj slikovnega gradiva. Avtor sicer predvideva, da bo v prihodnosti razvoj mobilnih tehnologij čedalje bolj po meri človeka (okoljskih in hitrem tempu življenja), storitve pa naj bi bile bolj personalizirane, a kot pravi sam: »Čas bo tisti, ki bo pokazal, kakšne mobilne tehnologije bomo lahko uporabljali v prihodnosti« (str. 320). V zaključku je dodano tudi poglavje o vplivu mobilnih tehnologij na zdravje in varnost uporabnikov, ki pa ga avtor omeni zgolj kot dodatek k jasno usmerjenemu bistvu prispevka.

Zbornik sklene prispevek Mitje Pirca *Prehajanje strank med ponudniki storitev mobilne tehnologije*. Avtor z vidika marketinške teorije predstavi skupine dejavnikov, ki vplivajo na menjavanje ponudnika storitev, in jih razdeli v skupine glede na faze odnosa med stranko in podjetjem. Ne pozabi tudi na vloge drugih, neposredno navzočih akterjev pri storitvah mobilne telefonije in vlogo države kot regulatorja. Celoto zaokroži analiza empirične raziskave, skozi katero avtor v kar desetih zastavljenih hipotezah ugotavlja dejavnike, ki vplivajo na prehajanje strank na trgu mobilne telefonije pri nas.

Zbornik zaradi svoje izvirnosti zelo veliko obeta ter pomeni pomemben korak k analiziranju vplivov in odpiranju novih poglavij raziskovanja mobilne telefonije v sodobni družbi. Kot tak zato predstavlja dobrodošlo branje za vse, ki jih tovrstna tematika zanima: ne zgolj za sociologe in informatike, temveč za širši krog beročega občinstva. Glede na raznolikost avtorjev in avtoric v pričujočem zborniku je izredno zanimivo spremljanje različnih izhodišč in raziskovalnih vprašanj. Bralec se seznani s peštrim naborom empiričnih primerov, ki mu ponujajo dodaten bogat vir argumentacij in informacij. Dobrodošla pa je tudi množica informacij in napotkov, zato bodo pri pripravi raznovrstnih seminarских del po njem z zadovoljstvom posegli tudi študentje.